

Romanska apsida v podružnični cerkvi sv. Nikolaja na Godešiču

Godešič bo leta 2006 praznoval tisočletnico prve pisne omembe. Ob pričakovanju te obletnice potekajo številne priprave, med katere sodi tudi obnova notranjosti podružnične cerkve. Cerkev sv. Nikolaja se prvič omenja v urbarju, leta 1501. Do nedavnega so bili zgodnejši stavbni elementi zakriti, čeprav je dr. Emilijan Ceve pravokotni cerkveni ladji pripisoval romanski čas.¹ Zavetnik godeške podružnične cerkve je sv. Nikolaj iz Mire ali sv. Miklavž (ok. leta 280 – ok. 350), ki spada med najstarejše krščanske svetnike in zavetnike cerkva ter posredno že nakazuje starost cerkve, ki mu je posvečena.²

Ob izkopu za napeljavo elektrike, oktobra 2001, je bila v prezbiteriju odkrita polkrožna apsida (polmera 1,6 m), ki te domneve potrjuje.³ Romanika je bila prvi splošni umetnostni slog, ki je zajel vso Evropo in vse socialne plasti prebivalstva. S čistimi in preprostimi oblikami je romanika izražala duhovnost svojega časa. Burgundski menih, Radulf Glaber je veliko gradbeno dejavnost v tem obdobju označil s prisposodbo, da se je vsa Evropa pomladila in okrasila z belim okrasjem cerkva.

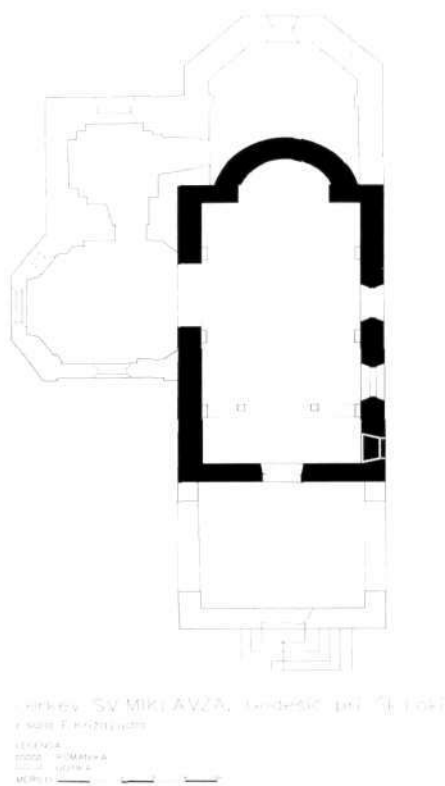
*Temelji romanske
apside v podružnični
cerkvi sv. Nikolaja
na Godešiču.*

Cerkve so bile odslej grajene predysem iz kamna in ne več iz lesa, gradbena dejavnost pa ni bila več omejena na velike stavbe, marveč so v velikem številu pričeli graditi manjše cerkve in kapele tudi na podeželju. To dokazujejo raziskave, ki potrjujejo domneve o romanskem nastanku številnih cerkva na področju nekdanjega loškega gospostva. Slednje, kljub oblikovnim značilnostim romanskega sloga, poznavalci umeščajo v preprostejšo stopnjo ljudske umetnosti.¹

Lokacije romanskih cerkva niso tako nenavadne, kot se v posameznih primerih ob upoštevanju današnjih okoliščin zdi, ampak so nastale na pomembnih krajih. Zadnikar opozarja, da je pri tem treba upoštevati kontinuiteto starejših slovanskih ali predslovanskih naselbin, gradišč in morebitnih poganskih kulturnih središč. Ob številnih gomilah in domnevnem keltskem taborišču v godeški neposredni okolici, postajajo te povezave aktualne tudi za godeški primer.² Frankovski kralj Oton II. je loško ozemlje in Sorško polje v več daritvah podelil škofiji, s sedežem v Freisingu na Bavarskem. Sorško polje je bilo razdeljeno v tri pražupnije: Staro Loko (973), Šmartin ter Soro. Godešič je, skupaj z drugimi vasmi današnje reteške župnije, do leta 1804 spadal pod prafraro Stara Loka. Tako kot številne romanske cerkve na severnem obrobju loškega gospostva, tudi godeška podružnična cerkev spada v obdobje med 11. in 13. stoletjem, ko je pod

okriljem freisingških škofov na loškem gospostvu potekala intenzivna kolonizacija, ki jo je spremljala romanska arhitektura, z značilno pravokotno ladjo in polkrožnim apsidalnim zaključkom.³ Po mnenju dr. F. Štukla lahko gradnjo romanskega dela godeške podružnice umestimo v to obdobje.

Godeška cerkev je tako kot večina cerkva iz obdobja romanike enoladijska, s polkrožnim oltarnim prostorom – apsidom, ki je bila navadno obokana s polkupolo, medtem ko je bila pravokotna ladja navadno neobokana. Gre za enega najstarejših stavbnih tipov cerkvenega stavbarstva, ki izvira iz rimske civilne arhitekture in se je ohranil ves zgodnji srednji vek ter bil razširjen po vsej Evropi, v Srednji Evropi, zlasti v jugovzhodnem nemškem prostoru in na Koroškem, pri nas pa na nekdanjem Kranjskem.⁴ Z močno kolonizacijo do tedaj dokaj redko poseljenega loškega območja s Koroške in Bavarske, se je spremenil njegov gospodarski, etnični in kulturni značaj. Kolonisti so prinesli s seboj zakoreni-

Podružnična cerkev sv. Nikolaja na Godešiču (skico izdelala E. Križaj, udia)

njene poglede na cerkveno stavbarstvo. Utrditev cerkvene organizacije na loškem ozemlju je močno vplivala na začetke kamnite gradnje in uvajanje romanskih stavbnih posebnosti.⁸

Podobno kot drugod na Gorenjskem je tudi na Godešiču romansko polkrožno apsidno zamenjal gotski prezbiterij, stara ladja pa je ostala. Cerkev s polkrožno apsidno so v arhitekturnem pogledu razmeroma skromne, vendar so pomembne z vidika umetnostne zgodovine. Kot celota in kot tipološka skupina so v ožjem ali širšem kulturnem prostoru značilno razporejene in s tem izdajajo svoja geografska in kulturna izhodišča.⁹ Eno izmed takih tipoloških skupin predstavljajo tudi številne romanske cerkve na območju Sorškega polja (cerkev sv. Vida in sv. Nikolaja v Bitnjah, sv. Lenarta na Jami, sv. Marije Magdalene v Prašah, sv. Tomaža v Zg. Bitnjah, cerkev sv. Martina v Stražišču, sv. Marjete na Šmarjetni gori, sv. Marije Magdalene na Okroglem, sv. Janeza Krstnika v Sp. Besnici ter kapela sv. Petra na južnem pobočju Šmarjetne gore), ki jih je raziskala Nika Leben.

Po Zadnikarju pravokotne ladje teh cerkvic navadno ne presegajo dolžine 6 do 8 m, čeprav N. Leben v svoji raziskavi romanskih cerkva z območja nekdanjega loškega gospostva omenja tudi daljše ladje. Godeška, s svojimi 11,9 m se še vedno vključuje v romanska merila. Cerkev stoji sredi vasi in je pravilno orientirana proti vzhodu. Ladja obsega 11,9 x 6,5 m velik pravokotnik, ki ima 90 cm (80 cm brez ometa) debele stene. Zidovi apside so bili nekoliko ožji. Temelji apside ležijo 40 cm pod sedanjim tlakom prezbiterija.

Pravokotne ladje romanskih cerkva so bile praviloma pokrite z ravnim lesenim stropom, saj se slovenska arhitektura uvršča med tiste evropske dežele, ki so šele s pozno romaniko in zlasti z gotiko pričele postopno uvajati obokano arhitekturo. To najbrž velja tudi za godeško cerkev. Lesen strop je verjetno zgorel v enem od številnih požarov, kar odraža tudi druga od petih plasti nekdanjega ometa, ki je bila pokrita s sajami.

*Podstrešje lope lepo
razkriva plasti
nadzidav. kromatski
vzorec, ki obdaja fresko
poslikavo pa označuje
dimenzije ladje
ok. leta 1400.*

Ob prenovitvenih delih zunanjsčine, leta 1991, so odkrili tudi t. i. lesene okroglice, premera 15 cm, ki so segale po vsej globini zidu. Služile so kot gradbeni oder. Danes so zazidane pod ometom, na fasadi pa so nakazane z valjastimi vdolbinami.

Posevna zaključka freske na podstrešju lope razodevata, da so bile stene ladje nekoč precej nižje od današnjih, visoke ok. 3,6 m. Ladja je bila nadzidana večkrat, prvič za 1 m, ko so prizidali gotski prezbiterij in drugič ob obokanju, verjetno leta 1852, ko so prezbiterij in ladjo dvignili za 80 cm kamnitega zidu, ki je za 20 cm ožji od spodnjega zidu in meri 60 cm v širino. Ob naslednji nadzidavi so prezbiterij in ladjo dvignili še za dodatnih 40 cm opečnatega zidu. V istih obdobjih so nadzidali tudi lopo (180 cm kamnitega zidu in 40 cm opečnatega zidu), zgrajeno leta 1726, ki je imela do tedaj raven strop, kar dokazujejo ostanki štirih prečnih tramov, zazidani v zidu. Nekatere nadzidave so na sedanji fasadi nakazane z barvnimi črtami.

Ladja godeške podružnične cerkve je brez talnega zidca, kar je še ena od romanskih značilnosti. Podobno kot nekdanja apsida, je zgrajena iz prodnikov in lomljencev, torej kamna, ki ga v vasi ni bilo. Zanimivo je, da sta kapela sv. Frančiška Ksaverija (zgrajena med leti 1738–1749), in zvonik (na novo zgrajen leta 1738), zidana iz labore.¹¹ Pri odstranjevanju ometa, ob obnovi leta 1991, se je pokazalo, da je bila celotna južna fasada poslikana. Z različnimi prezidavami je bilo, po ocenah, okrog 90 % te poslikave uničene. Ob obnovi fasade se je pokazalo, da je bila leta do obnove ometana petkrat, sedanji omet je torej že šesti po vrsti. Celotna zidava ladje je prvotna. Fasada sprva ni bila ometana, pač pa so bile skale zafugirane. Drugi omet je glajen z žlico. V tej plasti so sledi saj, ki spominjajo na požar. Na tretji plasti ometa so bili najdeni fragmenti fresko poslikave (med njimi je najlepši, še ohranjen fragment obraza). Čež to plast je bil nanesen fino strukturiran in večkrat beljen omet. Zadnja dela na fasadi, pred obnovo leta 1991, so potekala leta 1852.¹²

Ob prenovi, leta 1991, je bilo na južni fasadi odkritih več oken iz različnih obdobj. Romanska so se umaknila gotskim. Tem pa so bila kasneje dodana baročna okna: okno na koru, eno v gotskem prezbiteriju, dve okni pa v južni steni ladje. Eno izmed teh dveh je bilo vgrajeno v obstoječe gotsko okno (za oltarjem sv. Valentina) in najverjetneje leta 1852 zazidano, ko je cerkev dobila današnjo obliko oken in oboke. Gotska rebra v prezbiteriju (izdelek kamiške kamnoseške delavnice) so ob tej prenovi odstranili in so deloma ohranjena, deloma pa so jih uporabili kot gradbeni material pri prezidavi. Ob zadnji prezidavi so na južni steni vgradili dvoje oken s pol-okroglim zaključkom in eno v prezbiteriju, baročna okna pa so zazidali z ostanki gotskih reber.

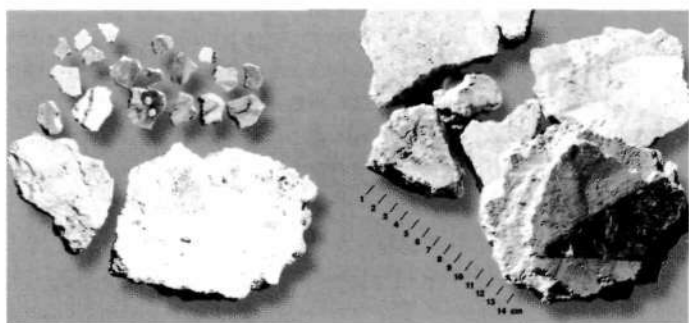
Fragmenti fresko poslikave, odkriti ob prenovi, leta 1991, na južni fasadi ladje.

Na južni strani ladje je bil odkrit starejši, romanski vhod, nad njim pa kvadratna niša z gotskim naslikanim okvirom. Južni vhod je bil zazidan in poslikan šele po poslikavi ladje, kar razkrivajo drugi odtenki barv in drugačna struktura ometa.

Prvotni romanski vhod na južni strani cerkvene ladje.

O bogatih poslikavah pričajo furlanske freske v lopi, freske Jerneja iz Loke, ohranjene v notranjosti prezbiterija, ter delno ohranjene freske na zunanji steni prezbiterija. Nedavno odkriti fragmenti freskoometov, najdeni pod drugim tlakom na zunanji strani temeljev romanske apside, dokazujejo, da zgoraj omenjene poslikave godeške cerkve niso najstarejše. Fragmente freskoometov si je ogledala tudi Nika Leben: »Sodeč po fragmentih freskoometov z dvema plastema poslikav, ki so bili najdeni pod drugim tlakom na zunanji strani temeljev romanske apside, je bila apsida poslikana. Na izvirnem romanskem ometu je ohranjena sled oksidno rdeče barve, na drugi plasti ometa pa sled poslikave furlanskih mojstrov iz, ok. leta 1400. Podobne zdrobljene ostanke freskoometov so ob arheoloških raziskavah apside našli tudi v cerkvi sv. Marka v Vrbi in cerkvi sv. Radegunde na Bregu pri Žirovnici.«¹⁰

*Fragmenti
freskoometov, najdeni
na zunanji strani
temeljev romanske
apside.*

Opombe:

- ¹Prim. F. Štukl, *Sprehod po vaseh reteške župnije*, v: *Kronika Župnije Reteče*, Župnijski urad Reteče, Reteče 2001, 335.
- ²N. Leben, *Romanska cerkevna arhitektura na severnem obrobju loškega gospostva*, v: *Kranjski zbornik* 1995, Mestna občina Kranj, Kranj 1995, 46.
- ³Župnik Štefan Pavli je o najdbi obvestil dr. Franca Štukla, Alojzija Pavla Florjančiča, Modesta Erbežnika, ter umetnostni zgodovinarke Niko Leben in Damjano Pečnik, ki so si najdbo tudi ogledali.
- ⁴Prim. M. Zadnikar, *Romanika v Sloveniji*, DZS, Ljubljana 1982, 16–17, 20.
- ⁵Prim. M. Zadnikar, n. d., 21.
- ⁶Prim. N. Leben, n. d., 41–43. Prim. J. Höfler, *Cerkvena umetnost na Slovenskem*, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, Mohorjeva družba, Celje 1991, 404–406.
- ⁷Prim. N. Leben, n. d., 43.; M. Zadnikar, n. d., 194–195., 575. M. Zadnikar, *Ars Sloveniae. Romanska umetnost*, MK, Ljubljana 1970, 28–29.; P. Fister, *Umetnost starbarstva na Slovenskem*, CZ, Ljubljana 1986, 77.
- ⁸Prim. M. Zadnikar, n. d., 178–179., 335.
- ⁹Prim. M. Zadnikar, n. d., 196.
- ¹⁰Prim. G. Krajnik, *Tehnično poročilo*, Župnijski urad Reteče.
- ¹¹Prim. G. Krajnik, *Kratko poročilo o obnovi zunanjsčine cerkve sv. Miklavža na Godešiču*, Župnijski arhiv Reteče.
- ¹²Video posnetek prenove podružnične cerkve sv. Nikolaja na Godešiču (posnel Andrej Jenko).
- ¹³Video posnetek prenove podružnične cerkve sv. Nikolaja na Godešiču (posnel Andrej Jenko).
- ¹⁴Avtorja se ge. Niki Leben najlepše zahvaljujeta za strokovni pregled članka.